

## บทที่ ๕

### สรุปผลการวิจัย ข้อวิจารณ์ และข้อเสนอแนะ

#### ๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง“วิเคราะห์อัตถิภาวนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท”สามารถสรุปได้เป็น ๓ ประเด็นตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

##### ประเด็นที่ ๑ แนวคิดอัตถิภาวนิยมในปรัชญาของฌอง-ปอล ซาทร์

จากการศึกษาวิจัยพบว่าแนวปรัชญาของซาทร์มีอยู่สองลักษณะด้วยกันคือ แนวคิดแบบภววิทยาเชิงปรากฏการณ์ กับแนวคิดแบบมนุษยนิยม

แนวคิดแบบภววิทยากล่าวถึงภาวะสองอย่างคือ ภาวะในตัวเอง กับภาวะเพื่อตัวเอง ภาวะในตัวเองหมายถึงวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก เป็นสิ่งมีอยู่ในตัวมันเอง เป็นเพียงภาวะที่มันเป็น คือไม่สามารถเป็นสิ่งอื่นนอกจากที่มันเป็นอย่างอยู่แล้ว เช่น ภาวะของโต๊ะ เก้าอี้ ก้อนหิน ต้นไม้ มันไม่สามารถเป็นภาวะอื่นนอกเหนือจากที่มันเป็นอย่างอยู่ ซึ่งแตกต่างจากภาวะเพื่อตัวเองหมายถึงสิ่งที่มีชีวิต แต่เป็นจิตสำนึก เป็นการสำนึกถึงความเป็นอยู่ของตัวเองได้ จิตสำนึกจึงแตกต่างจากวัตถุสิ่งของที่ไร้ความสำนึก มันจึงไม่ใช่ว่ามันเป็นอย่างอยู่ และยังเป็นสิ่งที่มีมันไม่เป็น คือสามารถสำนึกถึงอนาคตของมันเองได้ด้วย แต่จิตสำนึกเองมันเป็นเพียงภาวะอันว่างเปล่า ที่ตระหนักรู้ถึงความอิสระของตัวเองอย่างเต็มที่ในการเลือกและตัดสินใจว่าจะถือเอาอะไรเป็นอนาคตของตัวเอง จะเห็นว่าซาทร์เริ่มต้นปรัชญาความมีอยู่แห่งภาวะของจิตสำนึกที่ว่างเปล่า เหตุผลเพราะต้องการจะปฏิเสธแนวคิดแบบธรรมชาตินิยมที่ตายตัว โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องความสำนึกที่มีอัตตาอยู่ของฮูสเซิร์ลที่กล่าวถึงปรากฏการณ์แห่งสำนึกที่มีอัตตาอยู่อย่างเป็นประธาน คือมีผู้สำนึกอยู่เหนือกระแสแห่งสำนึก โดยที่ซาทร์บอกว่าไม่มีสิ่งอื่นที่เป็นตัวประธาน มีแต่กระแสแห่งความสำนึกนี้เท่านั้น อีกอย่างหนึ่งเพื่อต้องการปลดปล่อยมนุษย์ออกจากกฎแห่งจริยธรรมสากลของศาสนา เพื่อให้มนุษย์เป็นอิสระสามารถเลือกได้ด้วยตัวเอง ทั้งเป็นการปฏิเสธปรัชญาเหตุผลนิยมของค่านิยมและเดส์การ์ต รวมทั้งคำสอนของศาสนาเทวนิยมที่ล้วนถือเอาสารัตถะมาก่อนความเป็นอยู่ คือให้ความสำคัญแก่สารัตถะเหนือความเป็นมนุษย์ ซาทร์จึงปรับเปลี่ยนแนวคิดใหม่ว่า“ความมีอยู่มาก่อนสารัตถะ”

แนวคิดแบบมนุษยนิยมของซาทร์ สืบเนื่องมาจากแนวคิดเชิงภววิทยา โดยเริ่มจากภาวะว่างเปล่าของจิตสำนึกที่ตระหนักรู้ตัวเองว่ามีได้เป็นอะไรอยู่ก่อน เป็นแต่ภาวะว่างเปล่าและเป็นอิสระจากรูปแบบหรือธรรมชาติใด ๆ ที่ตายตัว มนุษย์มีความตระหนักรู้ตัวเองโดยตรง ไม่มีสิ่งใดคิดแทน มนุษย์จึงมิใช่เป็นเพียงสิ่งที่เขาคิดว่าเขาเป็น แต่เขาเป็นสิ่งที่เขาตั้งใจให้ตัวเองเป็นหลังจากที่

เขาเกิดมาแล้วเท่านั้น คือเมื่อมนุษย์ได้เกิดมาแล้วจึงแสวงหาความหมายของตัวเอง มนุษย์จึงต้องดิ้นรนยึดถือเอาวัตถุในโลกเพื่อให้ตัวเองไม่ว่างเปล่าคือทำให้ตัวเองมีความหมาย มันจึงเป็นปรากฏการณ์ความเป็นจริงของมนุษย์ที่มีชีวิตกิจกรรมที่แสดงออกอันบ่งบอกถึงการดำรงอยู่อย่างแท้จริง ความมนุษย์จึงมีใช่อะไรอื่นที่นอกเหนือไปจากผลรวมของกิจกรรมทุกอย่างในชีวิตของเขาเอง ปรัชญาอัตถิภาวนิยมของชาร์ตรจึงกลายเป็นปรัชญามนุษยนิยม คือเน้นความมีอยู่มาก่อนที่จะยึดถือเอาคุณค่าอื่นใด การดำรงอยู่หรือความมีอยู่ของมนุษย์จึงเป็นสิ่งสำคัญกว่าสารัตถะ และความมีอยู่มีใช้เพียงแค่มีชีวิตอยู่ แต่เป็นความมีอยู่อย่างมีความสำนึกตัวเองได้ว่าเป็นอะไร การตระหนักรู้ตัวเองได้แบบนี้ทำให้มนุษย์เข้าใจความเป็นจริงของมนุษย์ ปรัชญาอัตถิภาวนิยมของชาร์ตรจึงเป็นปรัชญามนุษย์โดยมนุษย์ และเพื่อมนุษย์ ตามที่ชาร์ตรกล่าวไว้ว่า “อัตถิภาวนิยมคือมนุษยนิยม” คือให้ความสำคัญแก่ความมีอยู่ของมนุษย์มาก่อนคุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบ แบบแผน และจริยธรรมใด ๆ ทุกอย่างจะมีความหมายขึ้นอยู่กับการเป็นมนุษย์ ในความเป็นมนุษย์ก็ให้ความสำคัญแก่อัตวิสัยของแต่ละบุคคล ในความเป็นมนุษย์จึงมีใช่อะไรอื่นที่นอกเหนือจากแผนการของตัวเอง มนุษย์ดำรงอยู่ก่อนแล้วจึงมีความคิดมีจินตนาการที่มุ่งไปสู่อนาคต ความเป็นมนุษย์คืออนาคตของตัวเอง มนุษย์จึงเป็นผู้สร้างตัวเอง แนวคิดมนุษยนิยมของชาร์ตรจึงได้ปลดปล่อยความเป็นมนุษย์ออกจากลัทธิแห่งการกำหนด มนุษย์จึงไม่มีธรรมชาติดั้งเดิมใดเหลืออยู่ เป็นแต่ภาวะว่างเปล่า มนุษย์จึงมีใช้สิ่งถูกสร้าง แต่มนุษย์ได้กลายมาเป็นผู้สร้างเสียเอง

แนวคิดเรื่องความเป็นมนุษย์ของชาร์ตรจึงจำเป็นต้องให้ความอิสระอย่างเต็มที่เพื่อที่จะให้มนุษย์เป็นไปได้มากกว่าที่เป็นอยู่ คือสามารถเลือกตัดสินใจด้วยตัวเอง แนวคิดเรื่องเสรีภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญในความเป็นมนุษย์ ชาร์ตรชี้แจงไว้ในสองลักษณะคือ หนึ่งเสรีภาพทางกาย เป็นเสรีภาพจากที่เคยเป็นสิ่งที่ถูกสร้างและถูกควบคุมด้วยกฎระเบียบแบบแผนจารีตดั้งเดิม สองเสรีภาพทางจิต เป็นเสรีภาพเพื่อที่จะเลือกตัดสินใจด้วยตัวของมนุษย์เอง แม้เสรีภาพทางกายจะมีขอบเขตจำกัด แต่เสรีภาพทางจิตมนุษย์ยังสามารถเลือกและตัดสินใจได้อย่างเต็มที่จึงเป็นเสรีภาพที่สมบูรณ์ มนุษย์จึงมีอิสระในการเลือกอยู่ตลอดเวลา แต่เมื่อมนุษย์ตระหนักถึงเสรีภาพที่สมบูรณ์ของตัวเอง จึงเกิดวิตกกังวลในการมีเสรีภาพ บางคนถึงกับยอมทำตัวให้เป็นเหมือนวัตถุ คือหลอกตัวเองว่าไม่มีเสรีภาพ สุดท้ายแต่ใครจะชักนำไปอย่างไร เพราะไม่ยอมรับผิดชอบ จึงต้องยอมตนจำนนอยู่กับกฎระเบียบ แบบแผน จารีตประเพณีที่ครอบงำอยู่ เพื่อหลบหลีเสรีภาพของตัวเอง

ฉะนั้นมโนทัศน์อัตถิภาวนิยมของชาร์ตรจึงเป็นปรากฏการณ์วิทยา ที่กล่าวถึงความมีอยู่ของสิ่งมีอยู่ในโลก ๒ ลักษณะ คือ (ก) เชิงภาววิทยา กล่าวถึง สิ่งมีอยู่ ๒ ชนิด ได้แก่ (๑) ภาวะในตัวเอง=วัตถุ (๒) ภาวะเพื่อตัวเอง=จิต ซึ่งเป็นสิ่งมีอยู่เพื่อผู้อื่น และเป็นสิ่งมีอยู่ในโลก (ข) เชิงมนุษยนิยม กล่าวถึงความ เป็นมนุษย์ และภาวะของมนุษย์ ความเป็นมนุษย์ดำรงอยู่อย่างมีสำนึก ภาวะของมนุษย์ มีความว่างเปล่า เป็นอิสระ เพราะปราศจากธรรมชาติตายตัว เลือกได้ด้วยตนเอง มีความวิตก

กังวลเป็นทุกข์ มีความเข้าใจผิด ไร้แก่นสาร และมีความเบื่อหน่าย ส่วนสาระดีในความหมายของชาตร์ควรเป็นสิ่งที่มนุษย์แต่ละคนได้เลือกเอง

## ประเด็นที่ ๒ แนวคิดแบบอรรถิภาวนิยมที่ปรากฏในพุทธปรัชญาเถรวาท

จากการศึกษาวิจัยพบว่าแนวคิดของพุทธปรัชญาได้กล่าวถึงสภาวะความมีอยู่ของสิ่งที่มีอยู่ในโลกว่า มีอยู่เพราะมีเหตุปัจจัยในคำว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น” จึงเป็นความมีอยู่ของหลักอิทัปปัจจยตา ความมีอยู่ของหลักการนี้ มีอยู่ในสองลักษณะด้วยกัน คือ มีอยู่อย่างปerviสย และ มีอยู่อย่างปerviสย

๑. สิ่งมีอยู่อย่างปerviสย ได้แก่ วัตถุสิ่งของต่าง ๆ บรรดาที่มีอยู่ในโลก รวมไปถึงโลกและจักรวาลเป็นสิ่งที่มีอยู่โดยตัวมันเอง ไม่จำเป็นว่าจะมีใครรู้หรือไม่ก็ตาม และสิ่งมีอยู่ทั้งหมดเหล่านั้นก็เป็นไปตามหลักสากลที่เรียกว่าธาตุ คือสภาวะที่ตั้งอยู่อย่างนั้นตามธรรมดา เป็นไปอยู่อย่างนั้นมีเกิดมีดับ มีอยู่เองเป็นเองอย่างนั้น ไม่มีใครสร้าง ไม่มีใครควบคุม ไม่มีใครกำหนด มีอยู่ดำรงอยู่เองอย่างนั้น ความมีอยู่ของธาตุนั้นมีอยู่โดยไม่ขึ้นอยู่กับผู้รู้ ทศณะนี้มีอยู่ในคำว่า “ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุเหล่านี้ก็คงตั้งอยู่ตามธรรมดา”

๒. สิ่งมีอยู่อย่างปerviสย ในพุทธปรัชญาหมายถึงเอาอรรถิภาวนิยมที่ปรุงแต่งขึ้นมาเอง อันมีเหตุปัจจัยสนับสนุนอยู่ ความมีอยู่ของอรรถิภาวนิยมนี้เกิดจากการปรุงแต่งของมนุษย์เอง เป็นความมีอยู่ในลักษณะที่ขึ้นอยู่กับการปรุงแต่งของบุคคลที่รู้ว่าตัวเขาเองเป็นอะไร นักปรัชญาอรรถิภาวนิยมกล่าวถึงอรรถิภาวนิยมเช่นนี้ว่าคือความสำนึกในตัวเอง พุทธปรัชญาเรียกว่าสติเป็นเครื่องระลึกภายในตัวเอง โดยพิจารณาเห็นความเป็นไปของตนเองว่าเป็นอย่างไร ความเข้าใจว่าเป็นตัวตน หรือเป็นรูปเป็นนามที่มีเกิดมีดับอยู่ตลอดเวลา นั้น รู้ได้เข้าใจได้ต้องเกิดจากการสังเกตการณ์ของปัจเจกบุคคลผู้ตระหนักรู้ด้วยสติที่เข้าไปรับรู้อาการของรูปนามอยู่ การเข้าไปรับรู้อาการของรูปนามขั้น ๕ ว่าเกิดเพราะมีเหตุปัจจัยให้เกิด ดับเพราะมีเหตุปัจจัยให้ดับนั้น จึงขึ้นอยู่กับการอรรถิภาวนิยมของแต่ละบุคคล ไม่มีใครรู้แทนใครได้ จะรู้ได้เฉพาะตนที่เรียกว่าเป็นปัจเจกัตถ์

ความมีอยู่ของสิ่งทั้งปวงในสองลักษณะนั้น พุทธปรัชญายอมรับว่ามีอยู่จริงในสองรูปแบบ คือ จริงตามแบบสมมติ และจริงตามที่เป็นจริง

จริงตามแบบสมมติของวัตถุยอมรับว่า มีโต๊ะ มีเก้าอี้ มีแม่น้ำ มีภูเขา มีป่าไม้ ตามชื่อบัญญัติขึ้น ๆ ส่วนจริงตามแบบของสิ่งมีชีวิตคือสิ่งมีชีวิต ยอมรับว่ามีเป็น สัตว์ เสือ ช้าง ลิง ไก่ บุคคลมีนาย ก นาย ข ตามชื่อบัญญัติ โดยเฉพาะความเป็นมนุษย์ที่เข้าใจกันว่าเป็นตัวตน เป็นเรา เป็นเขา ในคำว่า ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน เป็นตัวตนที่มีอยู่จริงตามสมมติ

จริงตามที่เป็นจริง คือสิ่งทั้งหลายที่เป็นวัตถุเป็นเพียงการประกอบกันขึ้นมาจากธาตุ ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ส่วนที่มีชีวิตคือสิ่งมีชีวิตเป็นเพียงสิ่งที่มีองค์ประกอบคือขั้น ๕

ความเป็นมนุษย์ในความจริงตามเป็นจริงนี้ จึงมิใช่เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เราหรือเขา แต่เป็นสิ่งที่ประกอบขึ้นจากสัมภาระคือธาตุ ๔ ชั้น ๕ ดำรงอยู่ได้เพราะมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง เมื่อหมดเหตุปัจจัย ชั้นทั้งหลายจึงดับ

ฉะนั้นแนวคิดปรัชญาอรรถิภาวินยในพุทธปรัชญาเถรวาท จึงกล่าวถึงสภาพของสิ่งที่มีอยู่ในสองลักษณะด้วยกันคือ (ก) เชิงอภิปรัชญา กล่าวถึงสิ่งมีอยู่แน่นอนโดยไม่ขึ้นกับสิ่งใด มีอยู่อย่างเป็นปริวิสัย เป็นหลักการสากลเหนือความเป็นไปของสิ่งทั้งปวง และมีอยู่อย่างเป็นอตวิสัย เป็นสิ่งมีอยู่ในสิ่งเฉพาะคือชั้น ๕ (ข) ความเป็นมนุษย์ มีอยู่จริงในสองลักษณะด้วยกัน ได้แก่ จริงแบบสมมติ ได้แก่ อัตตาเชิงบัญญัติ จริงแบบปรมาตม ได้แก่ ชั้น ๕

### ประเด็นที่ ๓ วิเคราะห์อรรถิภาวินยตามแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท

จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า อรรถิภาวินยในความหมายของพุทธปรัชญา คือ ความมีอยู่แห่งหลักการอันเป็นกฎสากลที่เรียกว่า ธาตุ คือสภาพที่ดำรงอยู่ตั้งอยู่อย่างธรรมดา โลกและจักรวาลมีอยู่เพราะมีกฎแห่งเหตุปัจจัยให้เกิด รวมความว่า “สิ่งทั้งปวงมีอยู่” เพราะมีเหตุปัจจัยให้ดำรงอยู่ ความมีอยู่ชนิดนี้เป็นความมีอยู่ตามเหตุปัจจัย มิใช่มีอยู่อย่างเป็นสิ่งถูกสร้างอันถาวรไม่แตกดับ แต่มีอยู่ตราบเท่าที่เหตุปัจจัยยังมีอยู่ เมื่อเหตุปัจจัยไม่มีสรรพสิ่งก็ไม่มี ความมีและไม่มีจึงมีอยู่ในสิ่งเดียวกัน

ความเป็นมนุษย์มีอยู่เพราะมีเหตุปัจจัยให้มี เมื่อมีเหตุปัจจัยชั้น ๕ จึงเกิดขึ้น เมื่อชั้น ๕ เกิดขึ้นความยึดถือในชั้น ๕ จึงเกิดขึ้น ความเป็นมนุษย์มีอยู่เพราะมีชั้น ๕ แต่ชั้น ๕ มีอยู่อย่างมิใช่ตัวมิใช่ตน ความมีอยู่ของตัวตนเกิดจากการยึดถือเอาในชั้น ๕ ชั้น ๕ จึงเป็นที่มาของแนวคิดเรื่องอัตตาของสำนักปรัชญาร่วมสมัยกับพุทธปรัชญา

แนวคิดของพุทธปรัชญาเกิดขึ้นท่ามกลางความคิดความเชื่อตามแบบของศาสนาเทวนิยม ที่ให้ความสำคัญแก่สิ่งสากลว่ามีอำนาจสูงสุดเหนือมนุษย์ แต่พุทธปรัชญาเกิดขึ้นได้ยึดเอาอำนาจจากสิ่งสากลมาไว้ในมือของมนุษย์แต่ละบุคคล ที่สามารถจะสร้างสรรค์พัฒนาชีวิตของตนเองไปสู่เป้าหมายด้วยตัวเอง แนวคิดของพุทธปรัชญาจึงมีหลายประเด็นที่แย้งต่อระบบปรัชญาเทวนิยม เมื่อพุทธปรัชญาพรากอำนาจมาจกสิ่งสากล ความเป็นมนุษย์จึงมีอิสระ

การเกิดขึ้นของพุทธปรัชญาจึงเป็นเหมือนการปฏิวัติทางสังคม ทั้งด้านแนวคิด ความเชื่อ จารีต และวัฒนธรรมแบบเทวนิยม หลายอย่างที่เป็นความเห็นที่ไม่ถูกต้อง จึงได้รับการปรับเปลี่ยนโดยพุทธปรัชญา ไม่ว่าจะเป็นพิธีเพื่อปลดปล่อยเคราะห์กรรมด้วยการฆ่าสัตว์ พุทธปรัชญาให้เปลี่ยนมาเป็นการปลุกความรักความเมตตาขึ้นภายในจิตใจ พิธีกรรมล้างบาปด้วยแม่น้ำภายนอก พุทธปรัชญาให้หันมาใช้วิธีชำระด้วยพฤติกรรมโดยการงดเว้นจากการทำความชั่ว เมื่อครั้งพุทธปรัชญาเกิดขึ้น จึงทำให้พิธีกรรมและคำสอนหลายอย่างที่มีอยู่ขณะนั้นถูกตั้งคำถามมากมายจากสังคม

พุทธปรัชญาจึงเป็นทางเลือกใหม่สำหรับผู้คนที่หวังความบริสุทธิ์ในการหลุดพ้นจากความทุกข์อย่างแท้จริง แต่มีใช้เรื่องง่ายจะประดิษฐ์คำสอนขึ้นใหม่ บางอย่างจึงต้องผสมกลมกลืนไปกับความเชื่อแบบดั้งเดิม แต่นำเสนอแนวปฏิบัติแบบใหม่ โดยเน้นที่พฤติกรรมคือการกระทำของมนุษย์เป็นหลัก

พุทธปรัชญาจึงเป็นมนุษยนิยมในความหมายว่า ให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาของมนุษย์แต่ละคนโดยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยตัวเอง คือกระตุ้นให้มนุษย์หันกลับเข้ามาสู่ตนเอง เชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง ด้วยการลงมือกระทำอย่างตั้งใจตามคำว่าตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน แทนการอ่อนวอนขอร้อง พุทธปรัชญาจึงให้ความสำคัญแก่ความเป็นมนุษย์ว่า กว่าจะได้เกิดมาเป็นมนุษย์นั้นแสนยาก มนุษย์จึงควรภาคภูมิใจในการได้เกิดมาเป็นมนุษย์ แล้วดำเนินชีวิตเพื่อไปสู่เป้าหมายให้สำเร็จ เพราะสถานะของมนุษย์ในพุทธปรัชญากลายเป็นผู้ที่เลือกได้เอง แทนการเป็นสิ่งที่ถูกเลือก มนุษย์จึงสามารถบรรลุเป้าหมายได้ด้วยตัวเองในชีวิตนี้ จึงเรียกว่าพุทธปรัชญาจึงเป็นปรัชญาของมนุษย์ เกิดจากมนุษย์ และเพื่อมวลมนุษย์

จากการวิเคราะห์ทำให้พบว่า พุทธปรัชญาเป็นรากฐานความคิดแบบของนักปรัชญาอรรถิภาวนิยม คือมีจุดเริ่มต้นที่เหมือนกันจากการมองเห็นปัญหาของมนุษย์ แล้วพยายามหาวิธีการแก้ไข แต่พุทธปรัชญาดำเนินการไปได้จนประสบผลสำเร็จอย่างสมบูรณ์แบบ ส่วนนักอรรถิภาวนิยมทำได้เพียงนำเสนอทฤษฎีให้เป็นทางเลือกและตัดสินใจของแต่ละบุคคล

แนวคิดเชิงอภิปรัชญาในพุทธปรัชญามีอยู่ แต่มีได้เน้นว่าเป็นเป้าหมายสำคัญมากไปกว่าการนำเสนอวิธีแก้ไขปัญหาของมนุษย์ พุทธปรัชญามีหลักคำสอนให้มนุษย์เผชิญหน้ากับสถานการณ์ความเป็นจริงอย่างตื่นรู้เท่าทัน สถานการณ์คือความทุกข์ที่บีบคั้นชีวิตมนุษย์อยู่ ในมุมมองของผู้รู้แม้ความทุกข์จะมีอยู่ แต่ผู้เป็นทุกข์จะไม่มี เมื่อเข้าใจเช่นนี้ สิ่งที่มีอยู่จึงเหมือนไม่มี

แนวคิดความเป็นมนุษย์คือ มนุษย์มีอยู่อย่างเป็นขั้น ๕ มนุษย์มิใช่มีอยู่อย่างเป็นอัตตาถาวร หากจะมีอัตตา ก็มีอยู่เฉพาะในความยึดถือ เมื่อไม่มีความยึดถือขั้น ๕ ก็คือสิ่งว่างเปล่า จึงมีหลักคำสอนไว้ว่า “จงมองดูโลกโดยความเป็นของว่างเปล่า” ความมีอยู่ของความเป็นมนุษย์ในความหมายของพุทธปรัชญาจึงเป็นสิ่งว่างเปล่า คือว่างเปล่าจากสิ่งที่จะยึดถือเอาได้ว่าเป็นตัวเป็นตนถาวร ความว่างเปล่าในขั้น ๕ มิใช่ความไม่มีอะไรเลย ในทัศนะของพุทธปรัชญาความว่างเปล่าจึงมิใช่ความขาดสูญ แต่ว่างจากผู้ยึดถือและสิ่งที่ถูกยึดถือคือตัวตน เมื่อยังมีผู้ยึดถืออัตตาที่เป็นขั้น ๕ จึงยังมี มิใช่ไม่มี แต่มีอยู่อย่างมิใช่ตัวมิใช่ตนตามที่เข้าใจ เมื่อไม่มีผู้ยึดถือสิ่งที่จะถูกยึดถือก็ไร้ความหมาย เมื่อถอนอุปาทานเสียได้สิ่งทั้งหลายจึงมีอยู่อย่างไม่มีความหมาย แต่เพื่อประโยชน์ในการสื่อสาร พุทธปรัชญาจึงยอมรับสมมติตามภาษาว่าขั้น ๕ นี้คืออัตตา อัตตาจึงมีความหมายตามภาษา จึงเป็นอัตตาเชิงประจักษ์ที่ชาร์ตรให้ถือเอาว่าเป็นจริงในความเป็นมนุษย์เพื่อแสดงออกถึงความเป็นอิสระในการเลือกกำหนดบทบาทชีวิตของตัวเอง

พุทธปรัชญาและปรัชญาอัตถิภาวนิยมของชาร์ตรให้ความสำคัญในความเป็นมนุษย์มาก่อนสารัตถะ การได้เกิดมาเป็นมนุษย์สำคัญมากกว่าการถือเรื่องชาติกำเนิด เมื่อมนุษย์ได้เกิดมาแล้วทุกคนจึงเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะเกิดจากตระกูลสูงหรือต่ำ ความเป็นกษัตริย์หรือพราหมณ์ มิใช่มีความหมายว่าจะเป็นคนสำคัญมากกว่าแพศหรือศูทร แต่สิ่งสำคัญเมื่อเกิดมาแล้วมนุษย์จะแตกต่างกันตรงที่การกระทำ คือดำเนินใช้ชีวิตตามที่เขาเลือก หากเลือกขโมยของคนอื่นเขาก็จะเป็นโจร หากเลือกช่วยเหลือคนอื่นเขาก็จะเป็นพระโพธิสัตว์

พุทธปรัชญาและปรัชญาอัตถิภาวนิยมของชาร์ตรปฏิเสธแนวคิดแบบเทวนิยม จึงให้ความสำคัญแก่การแก้ไขปัญหาของปัจเจกมากกว่ามุ่งแสวงหาแก่นของสิ่งสากล

พุทธปรัชญามีหลักคำสอนมุ่งไปสู่ความอิสระมากกว่าที่จะทำตนให้ตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์อันไร้เหตุผลตามลัทธิความเชื่อ

พุทธปรัชญานับการพัฒนาสร้างสรรค์ในการพัฒนาตนเองไปสู่เป้าหมายมากกว่าการอนุรักษ์ตามแบบแผนอันจำกัดสิทธิเสรีภาพและศักยภาพของมนุษย์

พุทธปรัชญาให้อิสระในการเลือกและตัดสินใจได้ด้วยตนเอง มากกว่าการบังคับให้ยอมจำนนตาม

พุทธปรัชญานับประสบการณ์ภายในของปัจเจกบุคคลมากกว่าการใช้เหตุผลทางตรรกะ

ดังนั้นพุทธปรัชญาจึงมีเป้าหมายหลัก ๆ อยู่ ๓ ระดับด้วยกัน คือ เป้าหมายแรกเน้นประโยชน์สุขในปัจจุบัน คือความสุขจากการมีทรัพย์และใช้จ่ายทรัพย์ตามศักยภาพของแต่ละคนตามแนวทางที่ถูกต้องตามหลักของศีล เป็นการวางรากฐานชีวิตให้มั่นคงตั้งมั่นเพื่อยื่นสู่เป้าหมายที่สองคือชีวิตที่สงบสุขภายในจากการฝึกฝนอบรมจิตให้แน่วแน่ตั้งมั่นด้วยการเจริญสมาธิ มิให้หวั่นไหวไปตามโลกธรรมอันเป็นสถานการณ์ที่แวดล้อมชีวิตมนุษย์อยู่ เมื่อถึงขั้นนี้แล้วจะสามารถวางใจในการก้าวขึ้นสู่ระดับที่สามคือพิจารณาทำความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง เพราะความรู้ความเข้าใจสภาพความเป็นไปของสรรพสิ่งนี้เป็นปัญญาขั้นสูงคือวิปัสสนาญาณอันสามารถทำให้หลุดพ้นเป็นอิสระอย่างแท้จริง

## ๕.๒ ข้อวิจารณ์

ปรัชญาอัตถิภาวนิยมในพุทธปรัชญากับปรัชญาอัตถิภาวนิยมของฌอง-ปอล ซาร์ตร หากมองโดยหลักการกว้าง ๆ จะมีแนวคิดอยู่บนฐานเดียวกัน คือ แนวคิดเชิงอภิปรัชญาในพุทธปรัชญา กล่าวถึงสิ่งมีอยู่โดยความเป็นเหตุปัจจัยให้สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นดำเนินไปอยู่ตามกฎที่แน่นอน แต่ปรัชญาอัตถิภาวนิยมของชาร์ตรเชิงภววิทยา กล่าวถึงสิ่งมีอยู่เช่นกันแต่บ่งชี้ถึงผล มิใช่เหตุ แต่เมื่อก้าวถึงความ เป็นมนุษย์ทั้งสองทัศนะจะสอดคล้องกันอยู่มาก แม้แต่ในรายละเอียดจนมีเหตุผลที่อาจกล่าวได้ว่า ในฐานะที่พุทธปรัชญาเกิดขึ้นก่อนปรัชญาอัตถิภาวนิยมของชาร์ตร แนวคิดของชาร์ตรทั้งในเชิง

ภาวิตยาและภาวะความเป็นมนุษย์นั้น น่าจะได้รับอิทธิพลแนวคิดไปจากปรัชญาตะวันออก โดยเฉพาะพุทธปรัชญาซึ่งเป็นปรัชญาที่ปฏิเสธแนวคิดแบบเทวนิยม ซึ่งตรงกับปรัชญาอัตถิภาวนิยมของชาร์ตรที่เป็นอเทวนิยม เพราะชาร์ตรไม่เชื่อว่ามนุษย์ถูกสร้างมา มนุษย์จึงมิใช่อะไรที่นอกจากเป็นผลผลิตของตัวเอง เมื่อไม่เชื่อว่ามีใครสร้างมนุษย์จึงอิสระจากผู้สร้าง พุทธปรัชญาก็เหมือนกันเชื่อว่ามนุษย์ไม่ได้มีใครสร้าง มนุษย์จึงไม่มีอะไรอื่นที่นอกจากขั้น ๕ มนุษย์ไม่ใช่พรหมสร้าง พุทธปรัชญาจึงปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระจากวังวนของความเชื่อตามคัมภีร์สืบ ๆ กันมา ปรัชญาอัตถิภาวนิยมกับพุทธปรัชญาแม้จะมุ่งเน้นไปที่การแก้ไขปัญหาของมนุษย์เป็นหลัก แต่วิธีการและเป้าหมายแตกต่างกัน คือชาร์ตรมุ่งเน้นให้ยึดถือเอาตัวตนที่ดำรงอยู่ไว้ก่อน ๆ ที่จะสร้างคุณค่าใดขึ้นมา ขอให้มีการดำรงอยู่ก่อน ส่วนคุณค่าหรือสาระจะเป็นเรื่องของปัจเจกที่จะเลือกเองจึงถือว่าเป้าหมายของปรัชญาอัตถิภาวนิยมยังอยู่ในระดับของโลกียะ ส่วนพุทธปรัชญานั้นทั้งการดำรงอยู่ และในการดำรงอยู่ก็จะต้องอยู่อย่างมีคุณค่า มิใช่แต่สักว่าอยู่ไปวัน ๆ พุทธปรัชญาจึงสนับสนุนให้มนุษย์สร้างสาระให้แก่ตัวเองก่อน เพื่อให้มีสิ่งที่เป็นสาระพอที่จะเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ ตัวอย่างการแสวงหาสาระของเจ้าชายสิทธัตถะจนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วได้เป็นที่พึ่งของมวลมนุษย์จวบจนปัจจุบัน ฉะนั้น เป้าหมายในพุทธปรัชญาจึงมีทั้งเป้าหมายที่เป็นโลกียะ และเป้าหมายเพื่อโลกุตระ และทางเดียวที่จะไปให้ถึงเป้าหมายโลกุตระ จึงต้องดำเนินไปตามหลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นหลักเดียวกันที่ใครก็ตามถ้าดำเนินไปตามเส้นทางนี้แล้วจะสามารถบรรลุเป้าหมายสูงสุดได้ ในขณะที่ยังดำรงชีวิตอยู่นี้เอง คือให้ดำรงอยู่อย่างมีสติสัมปชัญญะ จึงจะรู้และเข้าใจถึงความเป็นไปของกระบวนการกระแสชีวิตที่มีอยู่ ในขณะที่ปรัชญาอัตถิภาวนิยมของชาร์ตรแม้จะมุ่งให้มนุษย์ตระหนักรู้ในตัวเอง แต่ก็เพียงเพื่อที่จะเข้าใจถึงความมีอยู่ของตัวเองที่เป็นอิสระจากการสร้างของผู้สร้าง ให้ตระหนักรู้แล้วตัดสินใจเลือกสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งด้วยตัวเองโดยไม่มีหลักการอะไรจึงดูเหมือนไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจน และยังให้อิสระในการเลือกได้อย่างเต็มที่ จึงไม่แน่ใจว่าการตัดสินใจเลือกแต่ละครั้งของแต่ละคน จะเหมาะสมจริงตามที่ชาร์ตรเชื่อมั่นในตัวมนุษย์หรือไม่

**จุดแข็ง:** ปรัชญาอัตถิภาวนิยมของชาร์ตร เป็นปรัชญาที่เข้ากันได้กับธรรมชาติของมนุษย์ คือมนุษย์ต้องการความเป็นส่วนตัว ในความหมายก็คือมนุษย์ต้องการเป็นตัวของตัวเอง จึงไม่ต้องการมีใคร หรืออะไรมาควบคุมบังคับจนไม่เป็นตัวของตัวเอง ปรัชญาของชาร์ตรจึงได้ให้ความอิสระในข้อนี้แก่มนุษย์ทุกคน เพราะปรัชญาอัตถิภาวนิยมของชาร์ตรพยายามยืนยันความเป็นอเทวนิยมนั่นเอง จึงทำให้มนุษย์ได้รู้สึกหลุดรอดจากการถูกกดขี่ เมื่อมนุษย์ต้องการความเป็นอิสระปรัชญาอัตถิภาวนิยมจึงเป็นปรัชญาที่คนทั้งหลายยากที่จะปฏิเสธว่าตนไม่มีแนวคิดเช่นนี้อยู่ ถ้าหากปฏิเสธก็เท่ากับปฏิเสธความเป็นอิสภาพของตัวเอง และเท่ากับปฏิเสธความเป็นมนุษย์ด้วย เพราะชาร์ตรบอกวามมนุษย์คือเสรีภาพ

**จุดอ่อน:** ปรัชญาอัตถิภาวนิยมของชาร์ต ที่ให้อิสรภาพคือการเลือกไว้อย่างสมบูรณ์นั้นเสี่ยงต่อความไม่เข้าใจของผู้ที่นำไปใช้ เพราะในขณะที่ทุกคนก็สามารถเลือกได้อย่างเต็มที่เช่นเดียวกัน ทุกฝ่ายจึงอาจอ้างถึงเสรีภาพของตัวเองเพื่อละเมิดคนอื่น และคนอื่นก็อาจอ้างเสรีภาพเพื่อตอบโต้เขาเช่นกัน เพราะชาร์ตกล่าวไว้ว่า มนุษย์ไม่สามารถปฏิเสธเสรีภาพได้ เมื่อมนุษย์เลือกกระทำการบางอย่าง จึงเป็นการเลือกตามเสรีภาพที่เขาเป็น ถ้าเผชิญการเลือกกระทำการบางอย่างไปละเมิดคนอื่นเข้า เขาก็จะต้องอ้างว่า เพราะเขาหลีกเลี่ยงการเลือกทำเช่นนั้นไม่ได้ และคนอื่นก็จะอ้างเสรีภาพทำนองเดียวกันกับเขาเพื่อตอบโต้กลับ เพราะคนอื่นเขาก็เลือกไม่ได้เช่นเดียวกัน แม้ชาร์ตจะบอกว่าให้เชื่อมั่นอย่างรับผิดชอบ และยังเชื่อมั่นว่ามนุษย์จะสามารถเลือกสิ่งที่ดีกว่า และเหมาะสมกว่าสำหรับตัวเองเสมอก็ตาม แต่ชาร์ตเองไม่ได้มองเห็นว่า มนุษย์มีธรรมชาติอย่างหนึ่งอยู่ที่ไม่สามารถเลือกกระทำการใดได้อย่างเหมาะสมเหมือนกันทุกคน เพราะมีธรรมชาติที่พุทธปรัชญาเรียกกันว่า “กิเลส” ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นแรงขับของมนุษย์ ถ้าหากมีมากจนเกินไปจะเป็นการทำลายมากกว่าการสร้างสรรค์ ยกตัวอย่างกลุ่มผู้ก่อการร้ายที่เลือกก่อความรุนแรงต่อชนชาติที่ตนเคียดแค้นนั้น พวกเขาได้เลือกใช้เสรีภาพที่เขาเลือกไม่ได้ด้วยใจหรือไม่ จึงเห็นว่ามีจุดอ่อนของเรื่องนี้

### ๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องนี้ ยังไม่ครอบคลุมแนวคิดในพุทธปรัชญา จึงยังมีประเด็นทางปรัชญาที่จะสามารถนำมาเป็นหัวข้อในการนำไปวิเคราะห์ต่อยอดได้อีกในประเด็นดังต่อไปนี้

๑. วิเคราะห์ทัศนะแบบเทวนิยมตามแนวคิดของนักอัตถิภาวนิยม
๒. วิพากษ์แนวคิดเรื่องความมีและความไม่มีในพุทธปรัชญาเถรวาท
๓. วิเคราะห์ทัศนะเรื่องความมีอยู่และความว่างเปล่าในพุทธปรัชญาเถรวาท